

של הירדן לים היה תחילה כ־4 ק"מ מצפון לחוף הנוכחי של ים־המלח. שטחו הקטן של איזור הדלתה ומיעוט התפתחותו מצביעים אפוא על כך, שזמן יצירתו הוא קצר ביותר. לאור צעירותם של עמק הנהר ושל אפיקו ברור, שהמורפוגניה של עמק־הירדן התחתי של ימינו אינה מצריכה אלא זמן מוגבל וקצר (עמ' 117—118). יש לצפות, שהאנאליזה הפלוביומורפולוגית המפורטת תסייע להבהרת גורמי המבנה המורכב של בקעת הירדן.

א. פרנס

### דב ניר, איזור בית־שאן,

#### הוצאת הקיבוץ המאוחד, מרחביה, תשכ"ב

הספר מכיל שלושה פרקים. בפרק הראשון, שבו נדונים הנתונים הטבעיים וניצולם עליידי האדם, הסעיפים הבאים: המעיינות והאדם, מגבלות האקלים, הסלע הבונה את האיזור, התפתחות צורות־הנוף, הקרקעות, הרקע הביוגיאוגראפי והבעיות הגיאורגאפיות של החקלאות. בפרק השני דן המחבר באדם בנוף בית־שאן, ובו סעיפים אלה: הדרכים באיזור, מרכזי־היישוב בדורות קודמים וראשית שינוי הנוף בימינו. בפרק השלישי, שבו נדון האיזור כיצרן, דן המחבר בשימוש בקרקעות, במשק החקלאי ובתכנון החקלאות, בגידולים החקלאיים ובתעשייה החקלאית וכן במקומו של האיזור בחקלאות של מדינת־ישראל. מלבד שלושה פרקים אלה מכיל הספר: פתיחה וסיום, ביבליוגראפיה עברית ולועזית, ביאור מונחים, מפת־עניינים, לוחות ותמונות. בסך־הכל מחזיק הספר 199 עמודים.

בספר זה, שבו עוסק המחבר באופן מובהק בדיון גיאוגראפי אזורי (רגיונאלי), הרבה מן החידוש; אך החידוש אינו רק בתיאור הרגיונאלי של האיזור, שכן לא זו בלבד שכונס כאן מיטב הידע הגיאוגראפי שנקנה על האיזור, אלא מובא גם מחקר מקורי ותוספת על ידע זה, כמו, למשל, בתחום של התפתחות צורות־הנוף ושל הצורות ותהליכי־העיצוב בני ימינו. אולם חשיבותו העיקרית של הספר בתרומתו העקיפה: בגישתו החדשה של החוקר לבעיה ובחשיפת מוקד הבעיה של האיזור.

בספרו זה חורג המחבר לחלוטין מן השיגרה הרווחת בספרים רגיונאליים. אין הוא עוקב אחר "המתכונת הקבועה" של התיאור הרגיונאלי — כלומר, פותח ביסודות הגיאולוגיים, ממשיך בבעיות הקרקע והאקלים ומסיים ביסודות האנתרופוגניים — כ־אם פותח בבעיות המרכזיות של האיזור, המעיינות והאקלים, ובכך הוא חושף את מהותו הממשית של האיזור. ואשר לחשיפת מוקד הבעיה של האיזור — חוזר המחבר ומטעים, כי "שיווי־המשקל בין המזיק והמועיל (לאדם) הוא עדין ביותר" (עמ' 182), ולכן הוא קובע, כי האיזור הוא "השוליים החלוציים" (של האויקומנה; עמ' 182). בכך מעלה ניר את בעיית המאזן הטבעי לבעיה המרכזית של האיזור, מעמיד תפיסה גיאוגראפית עדינה ביותר בתחום התיאור הרגיונאלי ומביא להעמקתו.

המוטיב החוזר בספר הוא, בצדק, כי נוף האיזור כפי שהוא היום הוא פונקציה של היסודות הטבעיים שעוצבו עליידי האדם בעבר ובהווה וכי קיימת השפעת־גומלין בין האדם ובין היסודות הטבעיים. הודות להוכחת הרעיון הזה מקומו של הספר